

Elwira Balcer

"Młodzież a wartości
charakterologiczne", Anna Lendzion,
Lublin 2012 : [recenzja]

Studia nad Rodziną 17/1 (32), 397-406

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Lenzion, *Młdzież a wartości charakterologiczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 205, aneks

Anna Lenzion jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie psychologii i magistrem pedagogiki. Pracuje na stanowisku starszego wykładowcy w Katedrze Psychopedagogiki, w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Jej zainteresowania naukowe to psychologia charakteru, wartości i wartościowanie w psychologii, psychologia osoby i zagadnienia samowychowania. Rozprawa doktorska A. Lenzion, przygotowana pod kierunkiem Z. Uchnasta, dotyczyła osobowościowych korelatów charakteru u młodzieży. Przeprowadziła ona badania empiryczne wśród licealistów i studentów¹, aby dokonać weryfikacji koncepcji charakteru według J. Pastuszki. Aktualnie zajmuje się problematyką urzeczywistniania i doświadczania specyficznie ludzkich wartości, otwartością na doświadczenie, wychowaniem humanistycznym i osobową empatią.

Recenzowana publikacja *Młdzież a wartości charakterologiczne* jest monografią zawierającą analizę i interpretację wyników badań przeprowadzonych w ramach projektu badawczego, przedstawionych w rozprawie doktorskiej A. Lenzion.

Celem badań było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób odmienny poziom ukształtowania charakteru prężnego wiąże się z korelatami osobowości, warunkującymi konstruktywne funkcjonowanie w życiu. Określenie *charakter prężny* (inne stosowane przez Autorkę określenia: *dojrzały* lub *niedojrzały*, *silny* lub *slabszy*) nawiązuje do teoretycznych założeń koncepcji charakteru według J. Pastuszki² oraz pojęcia *osobowości prężnej*

¹ Uczestnicy badań byli w wieku młodzieńczym, przekroczyli 16. rok życia.

² Charakter, wg J. Pastuszki, to „świadoma, czynna postawa życia człowieka, wyrażająca się w sposobie jego myślenia, w dążeniach i uczuciach, a przede wszystkim w jego wartościowaniu i postępowaniu”, za: J. Pastuszka, *Charakter człowieka*, Lublin [1962], s. 198. Założenia koncepcji charakteru J. Pastuszki: charakter człowieka ma swoje źródło w podmiocie osobowym; jest czynną, względnie stałą i wartościującą postawą człowieka wobec życia; wyraża się w działaniu ukierunkowanym na wartości oceniane jako moralnie dobre; jest ugruntowany w świadomych i wolnych dążeniach człowieka, to znaczy: w jego woli; stałość ocen, wyborów i działania oraz zorientowanie na cele istotnie wartościowe (odkrywane jako moralnie dobre) stanowią wspólny zakres charakteru i aktywności wolitywnej. Za: A. Lenzion, *Młdzież a wartości charakterologiczne*, Lublin 2012, s. 180. Dojrzały charakter wymaga od osoby osiągnięcia tzw. moralności autointencjonalnej (typy charakteru wg J. Pastuszki) oraz stadium auto-

(inaczej *prężności ego* według J. Blocka, *ego resilience*). Ponadto A. Lenzion wykorzystała tu operacjonalizację pojęcia *prężność osobowa* dokonaną przez Z. Uchnasta³. Charakter, rozumiany jako wyższy poziom rozwoju osobowości (moralny aspekt osobowości), podlega ocenie w aspekcie dojrzałości postaw tworzących jego strukturę. Ukształtowanie *charakteru prężnego* wiąże się ze stopniem akceptacji wartości zobowiązujących⁴ współzależnym z poziomem prężności osobowej.

nomii moralnej (J. Piaget). Moralność autointencjonalna jest bliska autonomii moralnej, ponieważ obie cechuje racjonalność, autonomiczność i normatywność. Racjonalność oznacza dążenie do zrozumienia sensu norm i odkrycia znaczenia wartości moralnych pod kątem oceny ich słuszności i prawdziwości. Autonomiczność dotyczy samodzielności i działania o charakterze moralnym. Normatywność wiąże się z występowaniem wartościowania powinnościowego, wynikającego z gotowości odpowiadania swoim postępowaniem na odkryte wartości, które są prawdziwe oraz zinternalizowane. A. Lenzion, *Młodość...*, dz. cyt., s. 43n.

³ Prężność osobowa jest „syntetyzującym wymiarem w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa i prężności ego”, określonym przez wysoki poziom bliskości i zaufania do siebie oraz niski stabilności, co warunkuje orientację na rozwój w przeciwieństwie do tendencji poszukiwania bezpieczeństwa, Z. Uchnast, *Prężność osobowa. Empiryczna typologia i metoda pomiaru*, „Roczniki Filozoficzne” 1997, t. 45, z. 4, s. 12. Autorem teorii dylematu bezpieczeństwo-rozwoj (inny stosowany przykład: obrona-wzrost) jest A. Maslow. Nawiązując do zagadnienia relacji zaspokojenia potrzeb do kształtowania charakteru, opisuje on i wyjaśnia podstawową sytuację w życiu każdego człowieka. Dynamikę dylematu między siłami obronnymi a dążeniami do wzrastania opisuje w czterech zespołach czynników: 1) atrakcyjność wzrastania, 2) obawa przed wzrostem, 3) atrakcyjność bezpieczeństwa, 4) obawa przed stanem bezpieczeństwa, obronnością, patologią, regresem. A. Maslow twierdzi, że proces zdrowego rozwoju człowieka to niekończący się ciąg sytuacji samodzielnego wyboru pomiędzy przyjemnością i ryzykiem bezpieczeństwa a atrakcyjnością i obawą wzrastania. Osoba rozwija się, kiedy radość wzrostu i niepokoje związane z bezpieczeństwem (1. i 4.) są większe, niż lęk przed wzrostem i radości bezpieczeństwa (2. i 3.). Dodatkowy związek między bezpieczeństwem i wzrostem polega na tym, że każdy krok do przodu w rozwoju staje się możliwy dzięki poczuciu bezpieczeństwa. Zapewnione bezpieczeństwo pozwala na ujawnienie się wyższych potrzeb. Wzrost może się wyłonić tylko z bezpieczeństwa. A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990; A. Lenzion, *Młodość...*, dz. cyt., s. 72.

⁴ Trzeci wymiar wartościowania egzystencjalnego według V. E. Frankla. W swojej koncepcji trzech wymiarów wartościowania egzystencjalnego wskazał on na odmienne rodzaje doświadczania wartości: 1) przyjemność (doznawanie przyjemnych uczuć w związku z wartościami), 2) pragnienie (przeżywanie pragnienia, aby osiągnąć lub zrealizować określoną wartość w procesie dążenia do celu), 3) zobowiązanie (doświad-

Struktura publikacji składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym z nich przedstawione zostały teoretyczne podstawy psychologii charakteru. Rozdział drugi zawiera program własnych badań empirycznych. W trzecim rozdziale znajduje się analiza rezultatów uzyskanych z badań nad charakterem młodzieży w aspekcie przedmiotowym (wartości charakterologiczne) oraz korelatów osobowościowych. W tej części znajduje się także interpretacja wyników w obszarze syntezy danych teoretycznych i empirycznych. Struktura formalna pracy w rozdziałach I i II (część teoretyczna oraz opisująca program badań) jest równomierna. Natomiast w części opisującej wyniki badań, jej zmienna struktura jest uzasadniona przez charakter podejmowanych zagadnień i ich zakresów.

Praca nie jest łatwa do oceny, ponieważ stanowi swoisty przegląd oraz syntezę psychologicznych refleksji teoretycznych, a także badań empirycznych nad charakterem i wartościami charakterologicznymi. Wnikliwe badania Autorki czerpią z osiągnięć badawczych Z. Uchnasta⁵, P. Olesia⁶, K. Popielskiego⁷ i innych. W swojej pracy A. Lenzion ukazuje wyczerpująco zarys przeprowadzonych wcześniej badań (s.77-86).

czenie wezwania, powinności, apelu, wyzwania do urzeczywistniania i potwierdzania znaczenia wartości wymagających, wartych wytrwałego trudu i zaangażowania). Wymiary wartościowania mogą być komplementarne lub przeciwstawne. Ich dopełnianie się wskazuje na integrację doznawania uczuciowego ze sferą przeżywanych pragnień i doświadczanego poczucia zobowiązania. Opozycja, konflikt pomiędzy poszczególnymi sposobami wartościowania mówi o sprzeczności, dezintegracji między sferami doświadczania wartości: emocjonalną, dążeniową i moralną. Por. V. E. Frankl, *Homo patiens*, Warszawa 1998; A. Lenzion, *Młódzież a wartości charakterologiczne*, dz. cyt., s. 134. *Wartościowanie charakterologiczne jest najbardziej związane z wymiarem poczucia zobowiązania*, V. E. Frankl, *Nieuświadomiony Bóg*, Warszawa 1978, za: A. Lenzion, *Młódzież...*, dz. cyt., s. 180.

⁵ Badania nad zależnością między sposobami wartościowania u młodzieży a poziomem prężności osobowej. Z. Uchnast, *Style aktualizacji siebie...*, za: A. Lenzion, *Młódzież...*, dz. cyt., s. 79.

⁶ Badania zależności między wartościowaniem a osobowością, P. Oleś, *Wartościowanie a osobowość*, za: A. Lenzion, *Młódzież...*, dz. cyt., s. 79.

⁷ Badania związku między aktywnością noetyczną mierzoną Testem Noo-dynamiki a wyborem wartości, diagnozowanym z zastosowaniem Skali Preferencji Wartości, K. Popielski, *Noetyczny wymiar osobowości*, Lublin 1993, za: A. Lenzion, *Młódzież...*, dz. cyt., s. 84.

W części teoretycznej A. Lenzion ukazała psychologiczne inspiracje charakterologii J. Pastuszki. Przedstawiła w nich rozumienie charakteru w psychologii w okresie jego działalności naukowej, a następnie kierunki badań w charakterologii oraz miejsce koncepcji charakteru według tego badacza w psychologii. Została także ukazana jego koncepcja charakteru w następujących aspektach: określenie charakteru w sensie merytorycznym, struktura charakteru jako postawy wobec rzeczywistości oraz wartości i wartościowanie w relacji do charakteru. Przedstawione zostało ponadto zagadnienie człowieka jako osoby w charakterologii J. Pastuszki w takich obszarach, jak: istotne właściwości osoby ludzkiej w ujęciu filozoficznym, psychologiczne kryteria opisu osoby, filozoficzne a empiryczne rozumienie osoby ludzkiej.

Zarówno J. Pastuszka, jak i autorzy, których koncepcje Autorka przywołała w części teoretycznej pracy i do których nawiązała w swoich badaniach, odwołują się do psychologicznej koncepcji człowieka jako podmiotu osobowego, który ustosunkowuje się do obiektywnie odkrywanej rzeczywistości w procesie intencjonalnego działania. Autorka w badaniach nawiązała do trzech wymiarów wartościowania egzystencjalnego V. E. Frankla, rozwoju psychospołecznego przez konflikty i kryzysy normatywne E. H. Eriksona⁸, koncepcji charakteru produktywnego E. Fromma⁹ oraz dylematu *obrona – rozwój* A. Masłowa oraz zdrowego i silnego charakteru jako rezultatu zaspokojenia podstawowych potrzeb, ukazanego w jego koncepcji¹⁰. W omawianej publikacji zostało wyraźnie wyeksponowane stanowisko normatywne w odniesieniu do badania dojrzałości charakteru, znajdujące swoje uzasadnienie w teoriach rozwoju moralnego psychologii rozwojowej oraz charakterologii, jako dyscyplinie związanej z psychologią osobowości.

W zakres badanych zmiennych osobowościowych zostały włączone następujące wymiary: realny obraz siebie, potrzeby i postawy wobec siebie oraz innych; cechy osobowości warunkujące pozytywne funkcjonowanie w życiu; style aktualizacji siebie ściśle wiążące się z prężnością osobową; jakości *ego* (kształtowane poprzez pozytywne bądź negatywne rozwiązywanie kryzysów w rozwoju psychospołecznym).

A. Lenzion przedstawiła hipotezy dotyczące badania charakteru rozumianego jako akceptacja wartości zobowiązujących oraz korelatów osobowości.

⁸ E. H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997.

⁹ E. Fromm, *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*, Warszawa-Wrocław 1996.

¹⁰ A. H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.

Pierwsza z nich dotyczy określenia zmiennej, stanowiącej kryterium wyodrębnienia dwu przeciwstawnych grup (model antytypiczny). Druga grupa hipotez odnosi się do sformułowania przypuszczalnych zależności między akceptacją wartości charakterologicznych a różnymi korelatami osobowościowymi. Kolejna grupa mówi o zespołach wymiarów osobowości, występujących u osób z wysokim poziomem dojrzałości charakteru, która predysponuje do konstruktywnego funkcjonowania i aktualizacji siebie (s. 93-94).

Autorka sprecyzowała do weryfikacji w badaniach empirycznych następujące hipotezy:

- 1.) Młodzież w wieku dorastania i młodzieńczym różni się w zakresie wartościowania zobowiązującego, którego strukturę ukazuje wyraźne odniesienie do prężności osobowej (s. 94).
- 2.) Odmiennej poziomu akceptacji wartości charakterologicznych wiąże się z występowaniem różnic odnośnie do korelatów osobowości: cech, postaw wobec siebie i innych, potrzeb (s. 94):

a) wysokiej akceptacji wartości charakterologicznych towarzyszy pozytywny obraz siebie i dobre przystosowanie – w przeciwieństwie do niskiej preferencji wartości zobowiązujących;

b) wysokiej akceptacji wartości charakterologicznych towarzyszą większe zdolności do realizacji celów, dokładność w działaniu, akceptujący stosunek do norm i zasad (ściśle ich przestrzeganie, wytrwałość, obowiązkowość, stanowczość, skuteczność w dążeniu do celu) – w porównaniu z niskim poziomem akceptacji wartości charakterologicznych;

c) większa dojrzałość charakteru wiąże się z łatwością nawiązywania kontaktów emocjonalnych, większą niezależnością emocjonalną, rzadszym popadaniem w konflikty z otoczeniem, nie angażowaniem się w zachowania, które atakują lub ranią innych – w porównaniu z młodzieżą o mniejszej dojrzałości charakteru;

d) większej dojrzałości charakteru towarzyszy mniejsza neurotyczność, lepsze funkcjonowanie interpersonalne (wysoka ekstrawersja i umiarkowana ugodowość w koncepcji P. T. Costy i R. R. McCrae), większa otwartość na doświadczenie oraz wysoka sumienność;

e) większa akceptacja wartości charakterologicznych wiąże się z nasileniem czynników źródłowych prężności osobowej powiązanych z poczuciem bezpieczeństwa (wysoka bliskość w stosunku do innych, zaufanie do siebie, relatywnie niski lęk przed zmianą, wysokie poczucie bezpieczeństwa i prężność osobowa), pozytywne sposoby aktualizacji siebie (inicjatywa i uczestnictwo) przeciwstawne negatywnym rodzajom aktualizacji siebie, wysoka interper-

sonalna i osobowa aktualizacja siebie oraz niska manipulacyjna aktualizacja siebie;

f) dojrzałość charakteru jest związana z ogólnie wysokim poziomem zdrowia psychospołecznego (przystosowania osobistego i społecznego), z wysokim nasileniem postaw pozytywnych wobec wartości podstawowych w rozwoju psychospołecznym w ciągu życia oraz z niskim nasileniem postaw negatywnych.

Wśród metod badawczych A. Lenzion zastosowała opracowaną przez siebie metodę do badania charakteru jako układu postaw wartościujących, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu wartości jako przedmiotowego wymiaru charakteru, która posłużyła dla wyodrębnienia dwóch grup (młodzieży w wieku dorastania i młodzieńczym, bliskim wczesnej dorosłości, z silnym i słabszym charakterem prężnym). Posłużyła się tu Kwestionariuszem Poznawania Charakteru (KPCh) własnej konstrukcji. Nawiązała w nim do pojęć określających wartości charakterologiczne (postawy wartościujące) na podstawie prac J. Pastuszki¹¹ (s. 96 n). Wykorzystała tu pośrednio (poprzez sposób opracowania autorstwa J. Pastuszki) koncepcję sześciu form życia (typów charakteru) E. Sprangera¹², dookreślając i uszczegóławiając definicje opisowe w ramach sześciu typów oraz dodając grupę wartości *ogólnomoralnych*, które mogą dotyczyć różnych dominujących dążeń.

Następnie, dla zbadania korelatów u młodzieży o różnym poziomie ukształtowania charakteru pod względem dojrzałości, mierzonej nasileniem akceptacji wartości zobowiązujących, wymieniła cztery zastosowane metody (i związane z nimi techniki): Test Przymiotnikowy (ACL) autorstwa H. B. Gougha i A. B. Heilburna; Inwentarz Osobowości NEO PI-R skonstruowany przez P. T. Costę i R. R. McCrae; Kwestionariusz Psychologiczny SAS opracowany przez Z. Uchnasta oraz Inwentarz WRO autorstwa G. A. Hawley (tłumaczenie Z. Uchnasta).

Przeprowadzone badania pozwoliły, po pierwsze, na wyłonienie dwóch grup z *wysokim charakterem prężnym* i *niskim charakterem prężnym*. Zostały poddane badaniu sposoby wartościowania egzystencjalnego, co pozwoliło na określenie różnic w ustosunkowaniu się do wartości charakterologicznych każdej z grup w aspekcie powinności (poczucia zobowiązania). Analiza ta

¹¹ J. Pastuszka, Charakter człowieka ..., za: A. Lenzion, Młodzież..., dz. cyt., s. 96.

¹² Sześć form charakteru według E. Sprangera: cztery indywidualne (ekonomiczny, teoretyczny, estetyczny, religijny) i dwa społeczne (społeczny i polityczny). Zasadę podziału stanowią tu dominujące dążenia, wyrażone w czynnościach psychicznych, ukierunkowujące je na swoiste wartości życiowe. J. Pastuszka, Psychologia ogólna, Lublin 1947, s. 262, za: A. Lenzion, Młodzież..., dz. cyt., s. 96.

pozwołała na ukazanie odmienności badanych grup nie tylko ze względu na siłę postaw wartościujących (ustosunkowania do wartości charakterologicznych), lecz także na dostarczenie informacji dotyczących wartościowania powinnościowego (zobowiązujący sposób wartościowania). Badania korelatów osobowościowych silnego charakteru prężnego pozwoliły na weryfikację przedstawionych hipotez, dotyczących zależności między różnymi strukturami, czynnikami, wymiarami osobowości a dojrzałym charakterem.

Oto w skrócie najwyraźniejsze i najlepiej udokumentowane – w wyniku badań Autorki – związki między siłą charakteru prężnego i różnymi wymiarami osobowości:

1. Osoby z silniejszym charakterem prężnym (WChP) różnią się od osób ze słabszym charakterem prężnym (NChP) pod względem realnego obrazu siebie, a zwłaszcza: swoich potrzeb, postaw wobec siebie i innych, funkcji *ja*. Młodzież z WChP cechuje:
 - cechuje lepsze przystosowanie emocjonalne¹³; natomiast teza o związku charakteru prężnego z pozytywnym obrazem siebie nie została potwierdzona;
 - większe zdolności do realizacji celów¹⁴; wyniki dotyczące cechy dokładności nie wskazują na jej natężenie w grupie WChP, ale określają różnicę w rodzaju tej dokładności¹⁵; hipoteza o związku prężnego charakteru ze ścisłym przestrzeganiem norm i zasad nie znalazła całkowitego potwierdzenia;
 - większa łatwość w nawiązywaniu bliskich i serdecznych kontaktów z innymi i większa niezależność emocjonalna w relacjach z dorosłymi (rodzicami, nauczycielami); nie została pozytywnie zweryfikowana hipoteza o rzadszym popadaniu w konflikty z otoczeniem.

¹³ Przystosowanie emocjonalne oznacza: zaufanie do siebie, umiarkowaną samokontrolę, brak subiektywnych trosk, niepewności, lęku przed porażką w samodzielnym działaniu. Za: A. Lendzion, *Młodzież...*, dz. cyt., s. 190.

¹⁴ Zdolność do realizacji celów oznacza: zaufanie do siebie, bardziej nasiloną potrzebę osiągnięć i dominacji przejawiającą się w umiejętnościach kierowania innymi i sobą. Tamże, s. 190.

¹⁵ W grupie WChP umiarkowane nasilenie samokontroli przy wyższym zaufaniu do siebie wskazuje na optymalny stopień rzetelności i sumienności w działaniu z punktu widzenia jego efektywności. Natomiast osoby z grupy NChP bardziej dbają o dokładność w realizowaniu zadań (wyższa samokontrola), ale niskie zaufanie do siebie powoduje, że nabiera ono charakteru pedantycznej, skrupulatnej, lękowej skłonności do kontrolowania przebiegu działania. Tamże, s. 190.

2. W kolejnej hipotezie przyjmowano istnienie zależności między większą dojrzałością charakteru (WChP) a następującymi cechami: mniejszą neurotycznością, lepszym funkcjonowaniem interpersonalnym, większą otwartością na doświadczenie, wysoką sumiennością. Zależności zostały zweryfikowane pozytywnie w odniesieniu do: niższej neurotyczności w grupie WChP i wyższej ekstrawersji¹⁶ (funkcjonowanie interpersonalne). W przypadku otwartości na doświadczenie, ugodowości i sumienności pojedyncze podwymiary różnicują skrajne grupy. Nie została potwierdzona współzależność między charakterem prężnym a wysoką sumiennością. Jak podkreśla A. Lenzion, jest to fakt zdumiewający, ponieważ sumiennność dotyczy dynamicznego, zorganizowanego i stałego działania zorientowanego na cel. Jedynie wymiar kompetencji jest bardziej nasilony w grupie WChP.
3. Hipoteza o nasileniu czynników źródłowych prężności osobowej powiązanych z poczuciem bezpieczeństwa w grupie WChP została potwierdzona¹⁷.
4. Hipoteza wskazująca, że osoby o większej dojrzałości charakteru, mierzonej wysoką akceptacją wartości zobowiązujących ważonych w świetle prężności osobowej, osiągają wyższy poziom rozwoju psychospołecznego, mają bardziej zdrowy i konstruktywny sposób funkcjonowania w różnych dziedzinach życia, są lepiej przystosowane emocjonalnie i społecznie – została potwierdzona¹⁸.

Przeprowadzone przez A. Lenzion cenne badania mogą stanowić podstawę do badań dalszych, pogłębionych. Pozwoliły one na dookreślenie układu wartości, a także postaw wartościujących powiązanych z charakterem prężnym. Badania korelatów osobowości osób o różnym poziomie charakteru prężnego ukazały istotne współzależności. Stanowią one podstawę do formułowania określonych, precyzyjnych i wieloaspektowych wniosków stanowią-

¹⁶ Predysponującej do szerszych kontaktów towarzyskich, bardziej serdecznych związków emocjonalnych z innymi, lepszego funkcjonowania w grupie, bardziej entuzjastycznego i optymistycznego nastawienia do rzeczywistości, akceptacji zmian i nowych doznań. Tamże, s. 191.

¹⁷ Osoby z grupy WChP mają lepiej zaspokojone potrzeby podstawowe, wyższe ogólne poczucie bezpieczeństwa i większe natężenie prężności osobowej; są bardziej zaangażowane w pozytywne sposoby aktualizacji siebie, cechuje te osoby nasilony interpersonalny i osobowy styl aktualizacji siebie. Jedynie manipulacja w zakresie sposobów i stylu aktualizacji własnych możliwości nie różnicowała grup skrajnych. Tamże, s. 191-192.

¹⁸ Tylko dwa wymiary rozwoju osobowości – pracowitość i generatywność – nie różnicowały grup WChP i NChP.

cych pomoc w wychowaniu i samowychowaniu młodzieży. Zgadzam się więc z Autorką, że badanie korelatów osobowości młodzieży, różniącej się istotnie dojrzałością charakteru, ukazane w jej pracy, to problem aktualny, interesujący poznawczo oraz posiadający praktyczną doniosłość (s. 87).

Ciekawe poznawczo tabele i wykresy przejrzysto wizualizują wyniki przeprowadzonych badań. Zastrzeżenie mam – na co Autorka nie miała wpływu – do jakości druku części wykresów, w których napisy na skali są niedokładnie wydrukowane, część liter jest niewidoczna (*Wykresy 2, 3, 4, 5, 6, 10*). W opisie metod zastosowanych w badaniach A. Lendzion zastosowała określenie metody dla kilku testów, czyli technik badawczych (s. 95, 116). Nie jest to błędem, ponieważ wielu psychologów traktuje kwestionariusze osobowości, test przymiotnikowy, skalę wartości jako metody¹⁹. Sposób prowadzenia narracji (także w części teoretycznej, zwłaszcza zaś w opisie metod i badań) bywa czasami nieco zawiły, skomplikowany. Można by pewnie kwestie opisać prościej i bardziej zwięźle oraz zrezygnować z licznych powtórzeń w nawiasach (część teoretyczna: np. s. 14, 15, 35-36, 72 ; opis metod i badań: np. s. 94-94, 134, 135, 180, 182). Celem tak licznie powtarzających się dookreśleń w nawiasach była zapewne troska Autorki, by czytelnik podążył za jej tokiem rozumowania i nie zagubił się w tekście. Rozumienie prezentowanych treści ułatwiają liczne zestawienia i podsumowania. Nadają one publikacji styl niejako podręcznikowy (np. s. 22, 35, 57, 61, 62 i in.).

Jak zauważa Autorka, naukowa psychologia niewiele mówi dziś o charakterze człowieka, a pojęcie to zniknęło z większości psychologicznych podręczników (s. 9). Podobnie zresztą dzieje się, na przykład, z pojęciami *samowychowanie* czy *praca nad sobą* w literaturze pedagogicznej. Podejmując zagadnienie wartości i wartościowania w odniesieniu do charakteru, A. Lendzion podjęła się niełatwego zadania, a jednocześnie z odwagą wpiisała się w nurt przewycięzania współczesnej manipulacji antropologią (M. Dziewiecki) oraz w wypełnienie swoistej pustki w refleksji naukowej nad charakterologicznymi wartościami. Autorka przypomina w pogłębiony, a także odkrywczy sposób (wyniki badań) o istocie specyficznie ludzkich sposobów zachowania, którymi są działania intencjonalne, świadome i wybierane w sposób wolny, w przeciwieństwie do reagowania, zachowań instrumentalnych, transakcyjnych. Jest to istotny i kompetentny głos w dobie współwystępujących

¹⁹ Por. J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik Akademicki*, t.1., rozdz. 12, GWP. Moim zdaniem jednak byłoby bardziej właściwe, aby także w badaniach psychologicznych rozróżniać metody i techniki badawcze. Jest to, jak wiadomo, bardziej popularne w pedagogice (por. T. Pilch, M. Łobocki).

licznych redukcjonistycznych koncepcji wychowania, wynikających z postępującej degradacji samego postrzegania człowieczeństwa, przejawiającej się często w ujmowaniu go jedynie w wymiarach zmysłowym, emocjonalnym, czy subiektywnym²⁰.

Elwira Balcer ISSM – WNS KUL Lublin

Sprawozdanie z Ogólnopolskiego Sympozjum Naukowego „Ekologia rodziny w ujęciu prof. Włodzimierza Fijałkowskiego”, Lublin, 21 marca 2013 r.

Zmarły w 2002 r. prof. Włodzimierz Fijałkowski, wybitny specjalista ginekologii i położnictwa, był jednym z najwybitniejszych obrońców życia. Dla uczczenia jego osoby oraz z okazji Dnia Świętości Życia Katedra Pedagogiki Rodziny KUL i Katedra Historii Teologii Moralnej KUL zorganizowały Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe *Ekologia rodziny w ujęciu prof. Włodzimierza Fijałkowskiego*, które odbyło się 21 marca 2013 r.

Po powitaniu uczestników przez ks. dra hab. Mariana Nowaka, prof. KUL, otwarcia konferencji dokonał ks. bp dr hab. Józef Wróbel, prof. KUL. Wskazał, że wiara otwiera człowieka na tajemnicę Boga – miłośnika życia i w Bogu na integralną wizję człowieka.

Pierwszym prelegentem był prof. zw. dr hab. n. med. Bogdan Chazan, który wygłosił wykład *Profesor W. Fijałkowski – osoba i dzieło*. Przypomnił on, że praca naukowa W. Fijałkowskiego koncentrowała się wokół trzech zagadnień: rozwijania i wdrażania programu naturalnego planowania rodziny, opracowania i promocji porodu naturalnego oraz studiowania i upowszechniania biologicznego, psychologicznego i pedagogicznego aspektu rozwoju dziecka w okresie prenatalnym. Jego dziełem było także stworzenie scalonego programu prokreacji ekologicznej, w którym zawierała się m.in. promocja czystości jako stylu życia i dziewictwa jako stanu umożliwiającego twórczy dialog, wychowanie do integracji seksualnej oraz zharmonizowane dwurodzicielstwo.

Ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL, wygłosił wykład *Personalistyczne inspiracje w medycynie: wkład prof. W. Fijałkowskiego*. Wskazał, że profesor

²⁰ Por. A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 317-350; M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Kielce 2002; tenże, *Pedagogika integralna*, Warszawa 2010.